

в Афганістані та Пакистані. В основному США поклалися на такі проблематичні військові тактики, як нічні рейди в Афганістані та посилене використання ударів безпілотниками в Пакистані. Зазначені жорстокі військові тактики призвели до зростання ворожості по відношенню до США та НАТО серед населення регіону, продукуючи нових добровольців для боротьби з афганським та пакистанським урядом. Союзники ж не змогли визначити політичні та економічні перспективи розвитку для кожної країни та регіону в цілому.

Зрештою, Німеччина та інші європейські країни були певною мірою пасивні в міжнародних дебатах з приводу стратегії, віддаючи перевагу замість цього реагувати на політику США. Наприклад, в 2010 р. європейські союзники слідували новій стратегії Обама без істотного критичного обговорення та погодилися збільшити свою військову участь, не дивлячись на оголошення дати виведення військ. Відсутність серйозних дебатів є дивним, якщо враховувати ризики стратегії: збільшення військ призвело до більш жорстоких конфліктів з повстанцями та значно збільшило число як афганських, так і західних жертв. Крім того, оголошення дати виведення військ НАТО створює мало стимулів для повстанських груп у пошуку політичного компромісу з владою. Європейським урядам слід визначити свої пріоритети в регіоні з метою повторно увійти у відкритий діалог з Вашингтоном зі стратегічних питань [15].

Оцінюючи дії свого уряду американські вчені вважають, що вирішувати проблеми Афганістану слід комплексно, звертаючи увагу на те, що до теперішнього часу зусилля США та їх союзників сконцентровувалися в основному на силових структурах – армії та поліції, які захищають безпеку і підтримують дружні Сполученим Штатам уряди. Замість цього, перш за все слід було б поцікавитися про політичні та соціально-економічні засоби для досягнення стійкого економічного та демократичного розвитку, водночас, не виключаючи регіональні сили, які впливають на ситуацію в Афганістані.

Аналізуючи ключові аспекти та особливості практичного втілення афганської стратегії адміністрації Б. Обама, можна сформулювати наступні висновки.

Аналіз результатів політики Б. Обама, спрямованої на стабілізацію ситуації в Афганістані, свідчить про її обмежену ефективність. З однієї сторони, як і передбачалося, влітку 2011 року офіційно розпочався процес поступового виведення американських та союзних сил з Афганістану. До 2014 року члени НАТО планують завершити передачу відповідальності за ситуацію в країні афганським силам безпеки, підготовка яких ведеться за участю регіональних і міжнародних структур. Однак, американському уряду не вдалося досягти конкретних

успіхів у вирішенні гострих проблем, до яких можна віднести міжетнічну проблему, боротьбу зі збройною опозицією, корупцію, що гальмує економічне відновлення Афганістану, наркомафію, зростання споживання наркотиків всередині самої країни. Позиції "Талібану" та "Аль-Каїди" не послабшали навіть після фізичної ліквідації Бін Ладена, проблеми у відносинах із Пакистаном стали додатковим ускладнюючим елементом для адміністрації Сполучених Штатів. Міжнародні сили сприяння безпеці залишають Афганістан, так і не досягнувши в цілому своєї мети, що в результаті може призвести до серйозних негативних наслідків.

Таким чином є всі підстави констатувати, що афганська стратегія адміністрації Б. Обама на даному етапі не призвела до стабілізації в Афганістані, незважаючи на певні досягнення за час її реалізації.

1. Obama B. Renewing American Leadership // Foreign Affairs. July/August 2007 – <http://www.foreignaffairs.com/articles/62636/barack-obama/renewing-american-leadership>. 2. U.S. Strategy in Afghanistan / Hearings before the Comm. on foreign affairs, House of Representatives, 111th Congr., 1st sess., Dec. 2 and 10, 2009. – Wash.: Gov. print. off., 2010. 3. Transcript: Obama Announces New Afghanistan, Pakistan Strategies. – CQ Transcripts Wire. March 27, 2009 – <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/03/27/AR2009032700891.html>. 4. http://www.rferl.org/content/South_Asia_Expert_Sees_Obama_Redefining_The_War_On_Terror/1563203.html 5. Remarks by the President in Address to the Nation on the Way Forward in Afghanistan and Pakistan. For Immediate Release December 01, 2009 Eisenhower Hall Theatre, United States Military Academy at West Point, New York. 8:01 P.M. EST. – The White House. Office of the Press Secretary. – 01.12.2009. 6. Andrew J. Bacevich, Obama's folly // Los Angeles Times. December 03, 2009 – <http://articles.latimes.com/2009/dec/03/opinion/la-oe-bacevich3-2009dec03>. 7. Peter Bergen and Leslie H. Gelb, Two Arguments for What to Do in Afghanistan // Time Magazine. Oct. 05, 2009. – <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,1927290,00.html>. 8. Bruce Riedel, Obama's War: Prospects for the Conflict in Afghanistan and Pakistan // The Afghanistan Papers. N.7. – September 2010 – <http://www.brookings.edu/research/papers/2010/09/afghanistan-pakistan-riedel>. 9. Michael E. O'Hanlon and Bruce Riedel, Plan A-Minus for Afghanistan // The Washington Quarterly. – Winter 2011 – <http://www.brookings.edu/research/articles/2010/12/afghanistan-ohanlon-riedel>. 10. Toughing it out in Afghanistan // Michael E. O'Hanlon, Hassina Sherjan Washington, D.C. : Brookings Institution Press, – 2010. – 164 p. 11. Michael E. O'Hanlon. Staying Power: The U.S. Mission in Afghanistan Beyond 2011 // Foreign Affairs. September/October 2010. – Vol. 89, – N.5. – p. 63-79. 12. Martin S. Indyk, Kenneth G. Libenthal, and Michael E. O'Hanlon, Bending History: Barack Obama's Foreign Policy. Washington, DC: Brookings Institution Press, 2012. 342 pp. 13. Milton Bearden, Obama's War: Redefining Victory in Afghanistan and Pakistan // Foreign Affairs. April 9, 2009 – <http://www.foreignaffairs.com/articles/64925/milton-bearden/obamas-war>. 14. Gilles Dorronsoro, Topic A: Obama's Afghanistan speech and strategy // The Washington Post. December 2, 2009 – <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/12/01/AR2009120104843.html>. 15. F. Harsch, Hannes Ebert, and Lindsay P. Cohn On the road to disengagement? Envisioning a long-term strategy for Afghanistan and Pakistan // Transatlantic Security Paper N. 6 June 2012. Center for Transatlantic Relations, Johns Hopkins University.

Надійшла до редколегії 10.04.12

Н. Городня, канд. іст. наук, доц.

АМЕРИКАНСЬКО-ЯПОНСЬКІ ВІДНОСИНИ В 1990-х РР.: ЕКОНОМІЧНИЙ ВИМІР

Аналізуються зміст і тенденції розвитку американсько-японських відносин в перше пост-біполярне десятиліття. Основна увага приділяється відносинам в торгівельно-економічній сфері. Визначається їх вплив на увесь комплекс двосторонніх відносин.

The paper studies U.S.-Japanese relations in the first post-Cold War decade, focusing on trade and economic issues and their impact on the whole complex of bilateral relations.

В умовах "холодної війни" американсько-японські відносини посідали центральне місце в американській стратегії стримування комунізму. В новому регіональному середовищі, що виникло на рубежі 1980–1990-х рр. із завершенням біполярного протистояння, виявилася нова ситуація, що характеризувалася небажанням регіональних центрів сили, передусім Японії, приймати американське домінування, їх прагненням до

більш рівноправних відносин з США. Разом з окресленням перспектив перетворення Японії на глобального лідера посилювалися американсько-японські суперечності на економічному ґрунті, що простежувалися впродовж 1980-х рр. у зв'язку зі зростаючим дефіцитом США в торгівлі з Японією. Внаслідок цього американсько-японські відносини увійшли в період суперечностей і невизначеності, включаючи перспективи двосторонньо-

© Городня Н., 2012

го союзу безпеки, що тривалий час мав вирішальне значення для підтримки регіональної стабільності.

Вивченню американсько-японських відносин присвячено значну наукову літературу, не лише в США і Японії, але також в європейських і азійських державах, в Росії тощо, через їх значний вплив на безпекове середовище в Азійсько-Тихоокеанському регіоні (АТР). В Україні ця наукова проблема знайшла найбільш повне висвітлення в працях С.Проня [1], частково – в роботах вчених, які досліджують різні аспекти міжнародних відносин в АТР [2]; їй присвячено дисертаційні дослідження І.Дубового й П.Драгана [3]. З останніх робіт дослідженню японсько-китайських відносин за адміністрації Дж.Г.У.Буша присвячено статтю Б.Гончара й І.Семеніста [4]. Основну увагу вітчизняні дослідники приділяють американсько-японським відносинам в сфері безпеки, функціонуванню й трансформації американсько-японського оборонного альянсу, в той час як економічні аспекти їх взаємовідносин перебувають на периферії дослідницької проблематики.

Метою даної статті є аналіз політично-економічної складової американсько-японських відносин в нових умовах регіонального і глобального розвитку 1990-х рр. в контексті змін у зовнішньоекономічній стратегії США, зростання американсько-японської конкуренції за ринки східноазійських держав, активізації регіональних інтеграційних процесів в АТР.

В умовах "холодної війни" торговельно-економічна політика США була складовою частиною політики безпеки, підпорядкованою генеральній стратегії зміцнення союзників. Тож США більш-менш толерантно ставилися до протекціоністських, а отже й дискримінаційних щодо американського експорту практик з боку Японії, відкриваючи свої ринки для експорту союзних і дружніх держав в односторонньому порядку. Зі зменшенням з кінця 1980-х рр. загроз в сфері традиційної безпеки економічні питання набули нової ваги в зовнішній політиці США, з'явився більш виражений поділ на безпекову і економічну сфери, сталися зрушення в торговельній стратегії США від "вільної" до "чесної" торгівлі, до обстоювання "економічного самоінтересу", основним елементом якої була суворая взаємність у торгівлі.

Отже, якщо в умовах "холодної війни" залежність від США приносила Японії значні, особливо економічні, вигоди, з її закінченням статус "клієнта" почав означати для Токіо значно більші витрати при суттєвому зменшенні вигод, що призвело до зростання в Японії анти-американських настроїв. Японська суспільна думка відзначала зменшення впливу США як світового лідера й необхідність обрання Японією більш незалежного курсу. Значного резонансу набула опублікована в 1989 р. праця Ш.Ішітара, тогочасного міністра транспорту, й А. Моріта, співзасновника компанії "Соні" "Японія, яка може сказати "Ні", яка критикувала практику ведення бізнесу в США, обґрунтовувала потребу для Японії прийняти більш незалежну позицію з багатьох питань, включаючи зовнішню політику. Аналогічно в США успішна конкуренція японської економіки з американською, зростання на цьому ґрунті регіонального і глобального впливу Японії призвели до серйозного зрушення в американській суспільній думці по відношенню до неї. В 1989-1991 рр. набула поширення думка, що економічні виклики з боку Японії більш небезпечні для США, ніж "радянська загроза". Паралельно з вимогами більшого доступу до японських ринків, США почали вимагати більшого внеску Японії в оборону і двосторонній альянс.

Якщо в попередній період Вашингтон піддавав перевагу багатосторонньому підходу до торговельних переговорів в рамках Генеральної угоди з тарифів і торгівлі

(ГАТТ), зі зрушенням до доктрини "чесної торгівлі" почали практикуватися різноманітні підходи. Значно зросла роль переговорів на двосторонньому рівні, що стало політичною відповіддю на обмеженість доступу до ринків основних торговельних партнерів США через неформальні структурні торговельні бар'єри, такі як регулятивні режими, традиційні практики ведення бізнесу, система державних закупівель, індустріальні стандарти, субсидії й програми технологічної підтримки (формальні торговельні бар'єри, як тарифи і квоти, значною мірою втратили свою ефективність завдяки ГАТТ). За наступної адміністрації Б.Клінтона набули розвитку також багатосторонні переговори щодо лібералізації регіональної торгівлі в рамках форуму Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС), створеного в листопаді 1989 р.

На рубежі 1980-1990-х рр. американсько-японські торгово-економічні переговори відбувалися переважно на двосторонньому рівні. Їх основною темою був торговельний дисбаланс між двома країнами. Незважаючи на підняття за "Угодою Плаза" 1985 р., обмінного курсу японської ієни по відношенню до основних валют, це не мало значного впливу на зменшення дефіциту США в торгівлі з Японією. За даними Міністерства торгівлі США, в 1985 р. він перевищив 45 млрд. дол., в 1986 р. – 55 млрд. дол., 1987 рр. – 56 млрд. дол., після чого поступово зменшився до близько 41 млрд. дол. в 1990 р. [5]. Великий торговельний дисбаланс США впливав на дефіцит федерального бюджету США, значна частина якого фінансувалася за рахунок утримання японськими інституціями державних паперів США. Хоч загальний торговельний дефіцит США в 1989 р. значно зменшився (на 10 млрд. і 44 млрд. дол., порівняно з 1988 і 1987 рр.), після чого склав 108,6 млрд. дол., з Японією він зменшився лише на 2,8 млрд. дол., тож частка Японії в загальному дефіциті США зросла з 43,7% в 1988 р. до 45,1% в 1989 р. [6]. Водночас після "Угоди Плаза" різко зросли японські інвестиції в економіку США, що викликало занепокоєння певних кіл американського суспільства й політикуму. Так, в 1991 р. Японія отримувала близько 11% американського експорту, в той час як США – близько 34% японського; Японія мала в США 148 млрд. дол. прямих іноземних інвестицій (ПІІ), США в Японії – лише близько 17 млрд. дол.

Основну причину такого стану Вашингтон бачив в існуванні штучних перешкод для доступу на японські ринки іноземних товарів і капіталів. Крім торговельного дефіциту, стурбованість Вашингтону викликали перспективи імплементації міжнародних правил торгівлі, сформованих в результаті переговорів в рамках ГАТТ, в разі їх порушення окремими країнами (як Японія).

В перший рік перебування в офісі адміністрації Дж.Г.У.Буша (1989-1992) пішла на рішучі дії, включивши Японію до списку, що підпадав під дію статті Усебічного акту з торгівлі й конкуренції (1988 р.) "Супер 301", яка передбачала торговельні санкції проти будь-якої країни з постійними імпортерними бар'єрами і практиками, що деформують ринок. Ці заходи викликали негативну реакцію в Японії й були критично оцінені деякими американськими експертами. Тож в 1990 р. з метою послабити тиск на Японію адміністрація Буша виступила з "Ініціативою зі структурних перешкод" (ІСП), спрямованою на порівняння економічних структур двох країн і їх взаємну адаптацію.

При обговоренні цієї Ініціативи в Підкомітеті з азійських і тихоокеанських справ й міжнародної економічної політики і торгівлі Комітету із зовнішніх справ Палати представників Конгресу США в лютому 1990 р. зазначалося, що дефіцит у торгівлі викликаний переважно

макроекономічними факторами, структурними перешкодами, які потрібно обговорювати.

За аналізом співробітника Інституту Брукінгса Е. Лінкольна, крім нетарифних бар'єрів (стандарты, процедури ліцензування, митні процедури тощо), існував більш глибокий соціальний феномен, який обумовлював поведінку Японії, відмінну від решти індустриальних держав. Його наслідком був дуже низький рівень як імпортової готової продукції у ВВП Японії, так і внутрішньогалузевої торгівлі (обміну продукцією однієї з експортно-імпортних галузей). Якщо в інших країнах ці показники з часом змінилися, в Японії – дуже мало. Отже, відзначалася потреба вийти за межі питання про тарифи й обговорювати більш глибокі структурні риси японської економіки, які мають вплив на торгівлю. Серед них: тривалі відносини бізнес-відносин "покупець-продавець", сформоване упередження проти імпорту, контроль виробників за системою розподілу, що ускладнює прихід на ринок нових продавців; небажання власників японських фірм бути купленими іноземними компаніями; відносно слабка реалізація антитрестівського законодавства; практика заощаджень й інвестицій [7].

Дж.С.Абегглен, президент компанії "Азійські консультативні послуги", визначив іншу основну проблему американсько-японської торгівлі – проблему конкуренції. Згідно з наданою ним інформацією, з 1980 р., особливо після 1985 р., відбулося значне зростання імпорту Японією готової продукції: з 1985 р. він збільшився в 2,5 рази. Проте від більшої відкритості японської економіки виграли переважно азійські й європейські компанії. За 1985-1989 рр. частка американських компаній в японському імпорті зменшилася на 10 процентних пунктів, шість з яких перейшли до азійських і чотири – до європейських (німецьких, французьких, італійських) компаній. Звідси висновок: структурні зміни повинні стосуватися й американської економіки, яка на той час характеризувалася дуже низьким рівнем накопичень і внутрішніх інвестицій; дуже коротким горизонтом прогнозування корпорацій; досить високою вартістю капіталу й досить низьким рівнем витрат на науково-дослідні роботи [8].

Структурні питання не стали частиною переговорів у рамках статті "Супер 301", а сформували паралельний трек неофіційного діалогу. Важливим був підхід ІСП щодо взаємності структурних змін, як в Японії, так і в США. Важливим тлом для реалізації цієї ініціативи була атмосфера прагнення до змін, що виникла в Японії, відсутня раніше. Про це свідчили вибори до японського парламенту в червні 1989 р., коли Ліберально-демократична партія (ЛДП) вперше втратила контроль над вищою палатою парламенту.

5 квітня 1990 р. уряди Японії і США випустили проміжні доповіді з ІСП, що сформували узгоджений проект з взаємними зобов'язаннями сторін. США визначили шість сфер в японській економіці, в яких вважали необхідними структурні реформи: заощадження й інвестиції, використання землі; система розповсюдження товарів; ексклюзивні бізнес-практики; відносини між кейретсу; механізми формування цін. Так, дослідження цінової політики в Японії засвідчило, що майже 90% проаналізованих товарів з США і 95% товарів з третіх країн мали вищу (на понад 70%) ціну в Японії; 40% товарів, вироблених в Японії, на японському ринку були дорожчими, ніж за кордоном [9]. Уряд США також брав на себе зобов'язання в семи сферах, важливих для посилення глобальної конкуренції американських компаній: заощадження й інвестиції; корпоративна інвестиційна діяльність і здатність до безперервного постачання; корпоративна поведінка; урядове регулювання (лібе-

ралізація режиму контролю за експортом); дослідження і розвиток; сприяння експорту; тренування і освіта робочої сили [10].

В Японії сформовано робочу групу на чолі з прем'єр-міністром Т.Кайфу, яка взяла на себе зобов'язання імплементувати програму з шести пунктів і 52 заходів для урегулювання невідповідностей в цінах на внутрішньому і зовнішньому ринках. Серед них: дерегуляція системи розповсюдження товарів, вдосконалення антимонопольних заходів усередині цієї системи і поза нею; сприяння імпорту; покращення продуктивності відповідних галузей промисловості; раціоналізація цін на землю, особливо у великих містах і приміських зонах тощо. Зобов'язання уряду поширювалися ще на чотири сфери, важливі для урегулювання проблеми нерационального ціноутворення. Вони стосувалися лібералізації закону про великі роздрібні магазини; збільшення інвестицій в інфраструктуру; перегляд антимонопольного законодавства тощо.

Заходи в рамках діалогу з ІСП були розраховані на тривалий період і не передбачали негайних результатів. Крім того, визнавалася складність узгодження фінальної доповіді і її імплементатії. Тим часом з початку 1990-х дефіцит США в торгівлі з Японією знову почав зростати.

Питання про "чесну і справедливую торгівлю", забезпечення рівних "умов гри" для американських фірм було центральним під час візиту до Японії президента США Дж.Г.У.Буша в січні 1992 р. Як наголошувалося, впродовж років друзі і союзники мали значну вигоду з відкритості американського ринку, тепер "настав час поділити їм відповідальність за відкриту торгову систему... Торгівля – це двосторонній рух... Ми хочемо ринків, повністю відкритих для американських товарів і послуг" [11].

Під час візиту підписано двосторонню угоду про "глобальне партнерство" між США і Японією, за якою сторони підтвердили свої зобов'язання за Договором про взаємне співробітництво і безпеку 1960 р., заявили про прийняття на себе як двох найбільших в світі ринково-орієнтованих економік і демократій "спеціальної відповідальності за конструювання нової ери" [12]. Але це не вплинуло на торгівельні переговори, які просувалися складно. В ході візиту до Вашингтону в лютому 1992 р. прем'єр-міністр К.Міядзава (листопад 1991 – серпень 1993 рр.) зайняв непоступливу позицію з торгівельних переговорів, що прискорило їх зрив.

В 1993 р., коли в Білий дім увійшла адміністрація Б.Клінтона, дефіцит США в торгівлі з Японією нараховував понад 59,5 млрд. дол., що перевищило показники 1992 р. на 9,9 млрд. дол. Тож нова адміністрація прийняла більш жорсткий тон в переговорах з Японією з торгівельних питань, включаючи застосування до неї санкцій згідно зі статтею "Супер 301". Особливістю переговорів (до осені 1994 р.) було наполягання Вашингтону на забезпеченні гарантованої частки на японському ринку для окремих експортних товарів США. В ході переговорів висловлювалася стурбованість, що торговельні суперечності загрожують усьому комплексу відносин між двома державами, включаючи сферу безпеки.

Щоб уникнути ініціювання Вашингтоном односторонніх торговельних санкцій, що могли призвести до торговельної війни, японський уряд був змушений піти на поступки, спочатку в питанні про лібералізацію ринку рису, невдовзі – про доступ на японський ринок корпорації Моторола тощо. Після 15 місяців переговорів у жовтні-листопаді 1994 р. Японія і США досягли угоди про відкриття для американського експорту ще трьох японських ринків: страхування, урядових закупок в сфері телекомунікацій і медичного устаткування, а та-

кож експорту дзеркального скла (для автомобілебудування й будівництва), що тимчасово послабило суперечності, хоч переговори про імпорту до Японії американських автомобілів і запчастин до них, що забезпечували 2/3 дефіциту США в торгівлі з Японією, так і не увінчалися успіхом [13].

В 1992 р. на тлі світової економічної кризи початку 1990-х рр. відбулося різке зниження темпів економічного зростання Японії – з 4-5% в 1991 р. до 1,1% в 1992 р., 0,1% в 1993 р., 0,5% в 1994 р., 0,9 % в 1995 р. Лише в 1996 р. вона зросла на 2,7-2,9%. Для прискорення економічного зростання, починаючи з 1992 р., японський уряд розпочав реалізацію щорічних стимуляційних програм, проте вони не мали очікуваного ефекту. Криза в Японії виявилася глибокою і затяжною. Вона показала, що попередня економічна модель мірою визрівання японської економіки вичерпала себе. В Програмі економічних реформ І.Одзава, одного з лідерів Партії оновлення, 1993 р. йшлося про потребу "нового відкриття Японії", оскільки "закрита, теплична і регульована" японська система не справлялася з викликами глобалізації [14].

З 1993 р. Японія вступила в період політичної боротьби і розколів у правлячій ЛДП. В липні 1993 р. після 38 років безперервного правління ЛДП прогнала вибори і втратила можливість формувати уряд. Уряди М. Хосокава, Ц.Хата, Т.Мураяма з серпня 1993 до січня 1996 р. формувалися на коаліційній основі на чолі з лідерами відповідно Нової партії, Партії оновлення і Соціалістичної партії Японії.

Паралельно з двосторонніми, торговельно-економічними переговорами між США і Японією відбувалися на регіональному багатосторонньому рівні в рамках форуму АТЕС. За різними підходами двох держав до співробітництва в АТЕС приховувалася їх конкуренція за ринки регіональних держав і посилення свого регіонального впливу.

В липні 1993 р. під час свого першого візиту до Токіо для участі в саміті "великої сімки" президент Б.Клінтон ініціював створення "нової Тихоокеанської спільноти" в форматі АТЕС на основі "відновленого партнерства між США і Японією, прогресу в напрямку більш відкритих економік і більшої торгівлі, підтримки демократії" [15]. В листопаді 1993 р., приймаючи саміт АТЕС в Сіетлі, Б.Клінтон ініціював створення зони вільної торгівлі в форматі АТЕС. Цю пропозицію було схвалено на наступному саміті АТЕС (Богорська декларація 1994 р.). З 1996 р. Вашингтон підтримував Програму ранньої добровільної секторальної лібералізації, яка набула конкретних форм в 1997 р. і відбувалася в 15 секторах на добровільній основі з метою подальшої ліквідації обмежень в торгівлі й інвестиціях зацікавлених сторін. Обстоюючи принципи вільної торгівлі в АТР, адміністрація Клінтона приділяла мало уваги проблемам розвитку. Було очевидним прагнення Вашингтону не перетворювати АТЕС на агентство з допомоги розвитку менш розвинутих країн-учасниць форуму, оскільки ці функції вже виконував Азійський банк розвитку.

На противагу США Японія обстоювала принципи розвитку, що могли бути реалізовані через економічне і технічне співробітництво розвинутих і менш розвинутих економік. "Порядок денний дій Осака", схвалений на саміті лідерів АТЕС в м.Осака (Японія) в листопаді 1995 р. як механізм досягнення Богорської мети, відновлював концепцію "економічного і технічного співробітництва" як одну з основ "Плану дій АТЕС", що отримало схвалення менш розвинутих економік-учасниць форуму.

Японія в цей час була економічним лідером регіону як за кількістю прямих інвестицій, так і за обсягами фінансової допомоги регіональним країнам, і намагалася

втримати свої переваги. Незважаючи на різке зниження темпів економічного зростання Японії з 1992 р., японський експорт продовжував розвиватися високими темпами (за 1990-1995 рр. його фізичний обсяг зріс на 23%). Позитивне сальдо торговельного балансу Японії зросло з 52,1 млрд. дол. в 1990 р. до 106,8 млрд. дол. в 1995 р., золотовалютні резерви – з 77,1 млрд. дол. до 182,8 млрд. дол. Причиною цього була не лише величезна перевага експорту над імпортом, але й зростання прибутків від прямих і портфельних інвестицій японських компаній, довгострокових позик, в тому числі країнам Східної Азії.

Вашингтон і Токіо розвинули також активну двосторонню "комерційну дипломатію" з регіональними країнами. Відокремлення питань про права людини від торговельних питань дозволило покращити відносини між США і КНР. З 1993 р. помітна активна "човникова дипломатія" США в Південно-Східній Азії (ПСА). Вашингтон скасував економічні санкції проти В'єтнаму; здійснив аналогічну ініціативу щодо М'янми за умов прийняття нею політики економічної дерегуляції тощо, прокладаючи шлях для входження американського бізнесу в регіон. Відповідні кроки з метою поглиблення економічного співробітництва в країнах ПСА здійснили в 1993 р. японські урядовці. Прем'єр-міністр Т.Мураяма одразу після формування уряду в червні 1994 р. наніс візити до чотирьох країн ПСА, в кожній з яких прийняв відповідальність Японії за події Другої світової війни і закликав до побудови "партнерства для нового злету".

Спробою Японії закріпити свою економічну перевагу в Східній Азії була пропозиція про створення Азійського валютного фонду (серпень 1997 р.) на початку Азійської фінансово-економічної кризи. Заперечення США примусили Токіо тимчасово зняти цю ініціативу, проте в трансформованому вигляді вона стала основою Чіангмайської ініціативи (травень 2000 р.) з фінансового співробітництва країн Східної Азії в форматі "АСЕАН+3". Азійська криза нанесла серйозні збитки японській економіці й водночас сприяла більшому залученню Японії до регіональних інтеграційних процесів без участі США.

В другій половині 1990-х рр. торговельні суперечності між США і Японією втратили гостроту. Цьому сприяли успішне завершення в кінці 1993 р. Уругвайського раунду ГАТТ; підтримка Японією США в питанні про лібералізацію торгівлі й інвестицій в рамках АТЕС; економічне одужання США, в результаті чого вони повернули собі першість як світовий експортер. За даними Міністерства торгівлі США, в 1994 р. торговельний дефіцит США з Японією досяг піку, проте з 1995 почав зменшуватися (в 1994 р. він склав близько 65,7 млрд. дол., в 1995 р. – 59,136 млрд. дол., в 1996 р. – 47,580 млрд. дол., в 1997 р. – 56,114 млрд. дол.) [16].

Простежується прямий вплив на двосторонні відносини зростання регіональної напруженості в Східній Азії. Під впливом кризи на Корейському півострові й у Тайванській протоці значення військово-політичного союзу двох держав посилюлося. В 1995 р. вперше в японських офіційних документах використано термін "американсько-японський альянс". В квітні 1996 р. прем'єр-міністр Хашімото і президент Клінтоном підписали Спільну японсько-американську декларацію з безпеки. У вересні 1997 р. оголошено нові Основні напрямки японсько-американського оборонного співробітництва, які зміцнили двосторонні відносини в сфері оборони.

Японсько-американські відносини в 1990-ті рр. можна характеризувати в термінах партнерства і суперництва. Торговельні суперечності й економічна конкуренція не перешкоджали США і Японії підтримувати союзниць-

кі відносини в сфері безпеки, співпрацювати з широкого кола політичних питань, посідати спільну позицію на міжнародній арені. Переваги партнерства переважали взаємні конфлікти. Проте відокремлення торгово-економічних питань від сфери традиційної безпеки по завершенні "холодної війни" помітно вплинуло на увесь комплекс двосторонніх відносин, сприяло формуванню більш самостійної політики Японії на регіональному і глобальному рівнях на рубежі XX-XXI ст.

1. Пронь С. США та Японія в АТР (50-90-ті рр. XX ст.). – Миколаїв, 2003; його ж: Нова "модель безпеки" в АТР та американсько-японські відносини // Дослідження світової політики. – 2003. – Вип.22. – С.190-196; його ж: США та Японія на межі тисячоліть: історичний досвід та перспективи відносин // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – 2006. – Вип.6. – С.435-438. 2. Шевчук О. Система безпеки Азійсько-Тихоокеанського регіону: фактори формування та тенденції розвитку. – Миколаїв, 2010; Шергін С. Азійсько-Тихоокеанський регіон: історія і сучасність. – К., 1993; Радченко О. Нова політика Японії на міжнародній арені в першій половині 90-х рр. та реакція асеанівських країн // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Міжнародні відносини. – 1999. – Вип.22. – С.43-44, ін. 3. Дубовий І. Політика США щодо Японії (80-ті – початок 90-х років). Дис... канд. іст.

наук. – К., 1993; Драган П. Трансформація японсько-американського військово-політичного союзу в пост-біполярний період // Дис... канд. політ. наук. – К., 2009. 4. Гончар Б., Семеніст І. Політика адміністрації Дж.Буша стосовно американсько-японського союзу безпеки (1988-1992) // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Історія. – 2012. – Вип.109. – С.10-15. 5. Trade in Goods with Japan [Електронний ресурс] / U.S.Department of Commerce. United States Census Bureau. – Режим доступу: <http://www.census.gov/foreign-trade/balance/c5880.html>. 6. Hearings on Asian and Pacific Affairs and on International Economic Policy and Trade of the Committee on Foreign Affairs, House of Representatives, One Hundred First Congress Second Session. February 20 and April 19, 1990. – Washington, 1991. – С.1. 7. Там само. – С.6-8. 8. Там само. – С.19. 9. Там само. – С.50. 10. Там само. – С. 50-55. 11. Public Papers of the Presidents of the United States. George Bush. 1991. Book 2. – Washington, 1992. – P.1147. 12. 1992 U.S.-Japan Global Partnership Agreement [Електронний ресурс] / International Trade Administration. – Режим доступу: <http://www.mac.doc.gov/japan-korea/market-opening/ta920109.htm>. 13. Scholars View West-West Relations, 1984 // China. Facts & Figures Annual Handbook. V.20. – Breeze, Florida, 1996. – P.109. 14. Японія 90-х: кризис системы или временные сбои / А.И. Кравцевич (отв.ред.). – М., 1998. – С.115. 15. Public Papers... William J. Clinton. 1993. Book 1. – Washington, 1994. – P.1020. 16. Trade in Goods with Japan... Вказ.пр.

Надійшла до редколегії 10.04.12

В. Діденко, асп.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ КУЛЬТУРНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ В США В КІНЦІ XX СТ. – НА ПОЧАТКУ XXI СТ.

У цій статті ми пропонуємо огляд новітніх тенденцій американської культурно – антропологічної думки. Розглядаємо еволюцію методологічних пріоритетів провідних американських антропологів щодо міждисциплінарності та спеціалізації американської культурної антропології з кінця XX до початку XXI століття.

In this article, we provide descriptions of the newest trends of American cultural anthropological thought. Review the evolution of methodological priorities of the leading American anthropologists on the problem of interdisciplinarity and specialization in cultural anthropology in the USA from the end of the 20th to the start of the 21st centuries.

На сьогодні, в умовах активної модернізації гуманітарних наук, їх контури набувають все більшої відмінності, порівняно з тими, що були раніше. У ході теоретичної полеміки про нові парадигми, з одного боку, постійно повертаються до очевидної спеціалізації суміжних дисциплін, з іншого – у векторах еволюції також окреслено намір їх синтезу, що робить необхідним виявлення міждисциплінарних характерних особливостей інноваційних течій і визначення дослідних перспектив такого роду досліджень. Великий інтерес в цьому плані становить поняття "антропологія", яке в наші дні не лише популярне, але і надзвичайно багатоліке у своїх інтерпретаціях. Беручи до уваги радикальні зміни в сучасних гуманітарних науках, не можна не погодитися з тим, що феномен антропології задає їм нових рис і стандартів.

Під антропологією розуміється не стільки конкретна дисципліна, скільки загальна дисциплінарна рубрика, галузь знань, яка може включати в себе ряд різних дисциплін (таких як, етнологія, соціальна антропологія, біологічна антропологія, лінгвістика, фольклористика і т.п.), в залежності від академічного контексту тієї чи іншої країни.

Авторитетне американське видання зазначає, що "антропологія – це наука про людство повсюди в усі часи, вона впроваджує знання про те, що відрізняє людей один від одного і що їх об'єднує. Це наука про всі умови, в яких існував, існує і буде існувати людський рід, вона заглядає в минуле і майбутнє, і в той же час розкриває таємниці сьогодення" [2]. Саме поняття "соціокультурна антропологія", яке почало активно вживатись з початку 80-х років XX ст., було створено за зразком французької і британської "соціальної антропології" та американської "культурантропології" (іноді обидва ці напрями об'єднуються під загальною назвою "етнології").

Усією своєю величезною масою сьогодні антропологія тисне на всі науки про людину й змушує їх змінюва-

тись. Вона, дійсно, стала філософією, тому, що впливає на світогляд науковців, ламає старі парадигми й змушує науки розривати усталені стереотипи.

У 80-ті роки все більш помітну участь в історико-антропологічних дослідженнях беруть американські вчені: в цей час виходять роботи Лінн Хант, Роберта Дарнтон, але в першу чергу тут необхідно згадати ім'я Наталі Земон Девіс. У 1983 р. вийшла, мабуть, найвідоміша з її книг – "Повернення Мартена Герра".

Важливо зазначити, що однією з провідних тенденцій в культурно-антропологічній думці другої половини XX ст. став перехід даної науки в русло гуманітарних дисциплін – феномен опосередкований, з одного боку, антипозитивістськими інтелектуальними настроями кінця 1960-х – 1980-х років, а з іншого – зміною колоніального світу на світ деколонізації. Однак, з іншого боку, повалення колоніальної системи раптово ускладнило доступ до джерел, хоча, про те, що антропологія неминуче зіштовхнеться з такою проблемою, попереджував ще Франц Боас на рубежі XIX-XX ст. [1].

Антропологія більше не замикається в межах історичної антропології, яка раніше практично збігалась з етнографією та етнологією, вона здійснила інтервенцію в саму історичну науку, все більш впроваджуючи в ній історико-антропологічний підхід до вивчення історичної дійсності. Історична антропологія добре вже розвинула методи вивчення історії ментальностей, й пішла далі, виявляючи й вивчаючи особливості світосприйняття й культурно-поведінкових норм, духовного устрою різних епох та цивілізацій. Антропологія змінює навіть уже сам зміст історичної науки. Оскільки в історичній антропології з самого початку був відсутній специфічний предмет дослідження, вона змушена була ніби "розташовуватись" на етнографії, етнології й історії. Перспективу вона мала лише в країнах, які володіли колоніями, тому, що в таких країнах, де велику частину населення